

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ

**ЛУЦЕНКО ВІКТОРІЯ ІВАНІВНА**

УДК 336.02:[332.146.2+336.221.22] (477)

**ПОДАТКОВО-БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ  
ЗА УМОВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

**АВТОРЕФЕРАТ**  
**дисертації на здобуття наукового ступеня**  
**кандидата економічних наук**

Краматорськ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Донбаській державній машинобудівній академії Міністерства освіти і науки України (м. Краматорськ)

**Науковий керівник** – доктор економічних наук, професор  
**Рекова Наталія Юріївна,**  
Донбаська державна машинобудівна академія  
Міністерства освіти і науки України (м. Краматорськ),  
професор кафедри економіки підприємства.

**Офіційні опоненти:**

доктор економічних наук, професор **Воронкова Олена Миколаївна,**  
Університет Державної фіскальної служби України (м. Ірпінь), професор кафедри  
фінансових ринків;

кандидат економічних наук **Косова Еліна Вадимівна,** Класичний приватний  
університет (м. Запоріжжя), доцент кафедри обліку і оподаткування.

Захист дисертації відбудеться *1 липня 2017 року* о 8.30 на засіданні спеціалізованої  
вченої ради Д 12.105.03 у Донбаській державній машинобудівній академії  
Міністерства освіти і науки України за адресою: 84313, м. Краматорськ,  
бул. Машинобудівників, 39а, ауд. 6220.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донбаської державної  
машинобудівної академії Міністерства освіти і науки України за адресою: 84313,  
м. Краматорськ, вул. Академічна, 72.

Автореферат розісланий *27 травня 2017 року*.

Вчений секретар  
спеціалізованої вченої ради  
кандидат економічних наук



С. О. Пипко

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми.** Успішний розвиток економіки будь-якої країни залежить від багатьох чинників, серед яких збалансований розвиток галузей, сприяння розвитку інновацій, забезпечення повної зайнятості тощо. Не останнє місце серед проблем, розв'язання яких виступає передумовою забезпечення соціально-економічного розвитку національної економіки, посідають питання місцевого розвитку.

На виконання положень Європейської хартії місцевого самоврядування в Україні продовжується реалізація курсу на децентралізацію, що охоплює усі сфери – від освіти й охорони здоров'я до питань створення земельного ринку та змін у податково-бюджетній системі. В Україні цей процес було розпочато з фінансової децентралізації, метою якої стало зміцнення фінансової самостійності територіальних громад та підвищення рівня місцевого розвитку.

Разом із тим, поряд із позитивними змінами відзначається й низка проблем, із якими стикнулися громади при формуванні і використанні фінансових ресурсів для забезпечення соціально-економічного розвитку, передусім, прогалини в інституційному забезпеченні податково-бюджетної політики місцевого розвитку та відсутність системного підходу у формуванні напрямів інтенсифікації акумулювання власних надходжень місцевих бюджетів та податково-бюджетного моніторингу. Таким чином, дослідження щодо формування дієвої податково-бюджетної політики місцевого розвитку за умов децентралізації фінансової системи України є вкрай актуальним та своєчасним.

Вагомий науковий внесок у дослідження проблем формування податково-бюджетної політики на засадах фінансової децентралізації зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені: В. Андерсон [*W. Anderson*], В. Андрущенко, П. Бардхен [*P. Bardhan*], Ш. Бланкарт [*Ch. B. Blankart*], Т. Бондарук, Р. Берд [*R. Bird*], Дж. Б'юкенен [*J. McGill Buchanan*], Д. Вайлдасін [*D. E. Wildasin*], О. Василик, В. Вишневський, О. Воронкова, Д. Вілсон [*J. D. Wilson*], Д. Віссер [*J. W. Visser*], І. Волохова, О. Кириленко, М. Кін [*M. Keen*], Е. Косова, Т. Косова, В. Кравченко, А. Крисоватий, Н. Кузьминчук, І. Луніна, Р. Масгрейв [*R. A. Musgrave*], Ч. Маклюр [*Ch. E. Jr. McClure*], Б. Найт [*B. Knight*], В. Оутс [*W. Oates*], Ю. Пасічник, Н. Рекова, В. Родченко, П. Самуельсон [*P. A. Samuelson*], О. Сидорова, П. Свяневич, Дж. Стігліц [*J. Stiglitz*], В. Суторміна, М. Томмасі [*M. Tommasi*], Ч. Тібу [*C. M. Tiebout*], Ж.-П. Фаге [*J.-P. Faguet*], В. Федосов, І. Чугунов, С. Юрій та багато ін.

Однак попри те, що питання формування місцевих фінансів на засадах децентралізації досліджуються вже не одне десятиріччя, та в цій царині наявні як теоретичні так і прикладні результати, інтерес до пошуку шляхів формування більш ефективною податково-бюджетної політики місцевого розвитку продовжується, адже залишається багато нерозкритих питань, що стосуються напрямів інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів через фіскальні інструменти взаємодії влади та бізнесу. Саме ці питання стали відправною точкою для даної роботи та визначили формулювання теми дисертації, її мету та завдання.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану наукових досліджень Донбаської державної машинобудівної академії МОН України, зокрема за темою «Фундаментальні та прикладні аспекти фіскальної децентралізації як засобу реалізації соціально-

економічної політики на пост-конфліктних територіях» (номер державної реєстрації 0116U003939, 2016–2017 рр.), у рамках якої дисертантом проаналізовано особливості місцевого розвитку, чинники та передумови його забезпечення, визначено інструментарій податково-бюджетної політики для забезпечення місцевого розвитку за умов централізованого та децентралізованого підходу до формування фінансової системи, розглянуто зарубіжний досвід використання податково-бюджетних інструментів для забезпечення місцевого розвитку; та «Механізм фінансово-економічного управління розвитком на макро- та мікрорівні» (номер державної реєстрації 0114U003938, 2014–2016 рр.), де виконано історико-економічний аналіз та сучасні проблеми використання податково-бюджетного інструментарію на місцевому рівні та удосконалено методичний підхід до оцінки стану місцевого розвитку, запропоновано систему забезпечення дієвості впливу інструментарію податково-бюджетної політики на місцевий розвиток та обґрунтовано напрями інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів.

**Мета і завдання дослідження.** Метою дисертаційної роботи є розробка теоретичних положень і науково-практичних рекомендацій щодо формування дієвої податково-бюджетної політики місцевого розвитку за умов фінансової децентралізації в Україні.

Для досягнення мети в роботі були поставлені такі *завдання*:

дослідити сутність, чинники й передумови забезпечення місцевого розвитку; згрупувати інструментарій податково-бюджетної політики у забезпеченні місцевого розвитку за умов централізації та децентралізації фінансової системи і систематизувати зарубіжний досвід його використання;

удосконалити методичний підхід до оцінки стану місцевого розвитку і реалізувати його під час аналізу стану місцевого розвитку в Україні;

проаналізувати історико-економічні аспекти і проблеми реалізації та інституційного забезпечення податково-бюджетної політики місцевого розвитку в контексті децентралізації фінансової системи України;

запропонувати систему забезпечення дієвості впливу інструментарію податково-бюджетної політики на місцевий розвиток;

обґрунтувати напрями інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів за умов фінансової децентралізації в Україні;

сформувати рекомендації з удосконалення податково-бюджетного моніторингу як інструменту взаємодії влади, бізнесу та громади в питаннях забезпечення місцевого розвитку.

*Об'єктом дослідження* є процес формування і реалізації податково-бюджетної політики місцевого розвитку за умов фінансової децентралізації.

*Предмет дослідження* – теоретико-методичні основи та науково-практичні підходи до формування інструментарію податково-бюджетної політики для забезпечення місцевого розвитку за умов децентралізації фінансової системи України.

*Методи дослідження.* Теоретико-методологічну основу проведеного дослідження складають сукупність розробок вітчизняних і зарубіжних учених у сфері суспільних фінансів і оподаткування, місцевого соціально-економічного розвитку.

Для розв'язання завдань дисертаційної роботи використано загальнонаукові та прикладні методи досліджень: *аналіз і синтез* (для виявлення чинників і передумов

забезпечення місцевого розвитку), *системний підхід, абстрактно-логічний метод* (для систематизації зарубіжного досвіду використання інструментів податково-бюджетної політики для забезпечення місцевого розвитку, формування системи забезпечення дієвості впливу податково-бюджетних інструментів на місцевий розвиток в умовах України), *історичний метод* (для історико-економічного обґрунтування особливостей використання податково-бюджетних інструментів місцевого розвитку в Україні); *економіко-статистичний аналіз, групування, зведення* (для виявлення основних тенденцій фінансового забезпечення місцевого розвитку в Україні, формування методичного підходу до його оцінки за умов фінансової децентралізації); *методи порівняльного аналізу, індукції і дедукції* (для виявлення особливостей, притаманних місцевому розвитку та податково-бюджетним системам в зарубіжних країнах, виділення закономірностей місцевого оподаткування в Україні, обґрунтування пропозицій щодо інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів за умов децентралізації).

Інформаційну базу дослідження складають законодавчі і нормативно-правові акти України і зарубіжних країн, статистичні дані Державної фіскальної служби України, Державної служби статистики України та статистичних установ зарубіжних країн, аналітичні матеріали міжнародних організацій, результати власних досліджень автора.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає у подальшому розвитку теоретичних і науково-методичних положень щодо формування податково-бюджетної політики місцевого розвитку у специфічному інституційному середовищі України за умов децентралізації фінансової системи. До основних положень та результатів, які визначають наукову новизну виконаного дослідження, належать такі:

*удосконалено:*

групування інструментів податково-бюджетної політики місцевого розвитку, яке, на відміну від існуючих, здійснено за типами централізації та децентралізації фінансової системи з визначенням показників результативності впливу на місцевий розвиток; на відміну від існуючих, це дозволяє окреслити набір інструментів податково-бюджетної політики, які можуть бути використані за умов децентралізованих фінансів в Україні;

систему забезпечення дієвості впливу інструментів податково-бюджетної політики на місцевий розвиток; на відміну від існуючих, в її основу покладено: визначення чіткої мети місцевого оподаткування (за кожним податком чи збором); активне залучення членів територіальної громади до участі у розробці стратегічних напрямів місцевого розвитку, особливо при визначенні розмірів витрат на місцеві суспільні блага та формуванні джерел їхнього фінансування; запровадження краудфандингу як інструменту співфінансування проектів місцевого розвитку; імперативність впровадження систематичного податково-бюджетного моніторингу на місцевому рівні та оприлюднення його результатів з метою побудови довірчих відносин між владою, територіальною громадою та бізнесом;

методичний підхід до оцінки стану місцевого розвитку, який, на відміну від інших, базується на оцінці варіації показників, що відображають ресурсні (інвестиції в основний капітал), соціальні (доходи населення) та управлінські (міжбюджетні трансферти) чинники забезпечення місцевого розвитку і стан якості життя як його

результат; перевагою зазначеного підходу є визначення нерівномірності їх алокації та результатів за територіальною ознакою для визначення територій (громад), які потребують спеціальної уваги при застосуванні інструментарію податково-бюджетної політики;

*дістали подальшого розвитку:*

теоретичний підхід до формування політики місцевого розвитку як до сукупності заходів із розв'язання проблем територіальної алокації чинників виробництва, створення передумов для забезпечення якості життя місцевої громади та раціоналізації інструментів розподілу повноважень, відповідальності за формування і використання фінансових ресурсів за обмежень, які накладаються алокацією чинників виробництва; на відміну від існуючих підходів даний визначає чинники (ресурсні, соціальні, управлінські, місце розташування) та передумови (історичні, законодавчі, геополітичні, фінансово-економічні) забезпечення місцевого розвитку; це дозволяє подолати обмеженість традиційних підходів економічної науки у поясненні змісту політики місцевого розвитку і постулювати релевантність податково-бюджетного інструментарію у досягненні її цілей;

групування передумов низької результативності реалізації податково-бюджетної політики місцевого розвитку в Україні в історичному контексті (на основі співвіднесення історичних моделей самоврядування на території України з інструментами податково-бюджетної політики) та за умов сьогодення (за основними групами чинників забезпечення місцевого розвитку); його перевагою є визначення пріоритетів удосконалення податково-бюджетної політики місцевого розвитку в ході поглиблення адміністративної та фінансової децентралізації;

напрями інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації, відмінною рисою яких є акцент на визначенні метою оподаткування землі та нерухомості, раціональне використання таких об'єктів; ретельний підхід до визначення об'єктів оподаткування та бази оподаткування нерухомості (перевірка їхньої наявності та відповідних характеристик у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно); проведення адміністративної та роз'яснювальної роботи щодо надходжень суми податку на доходи фізичних осіб до бюджетів органів місцевого самоврядування; стимулювання зацікавленості бізнесу у створенні нових робочих місць як потенціалу для збільшення податкових надходжень;

рекомендації з удосконалення податково-бюджетного моніторингу як інструменту взаємодії влади та бізнесу, які на відміну від існуючих пропонують відкриття публічного доступу до інформації про формування та виконання місцевого бюджету в контексті забезпечення місцевого розвитку в адаптованому до вимог населення та бізнесу вигляді та спрямовані на побудову довірчих відносин між населенням, бізнесом та владою на засадах прозорості визначення довгострокових та короткострокових пріоритетів фінансової політики на місцевому рівні.

**Практичне значення одержаних результатів** полягає у тому, що теоретичні положення дисертаційної роботи доведено до рівня конкретних методик і рекомендацій з удосконалення інструментів податково-бюджетної політики для забезпечення місцевого розвитку в умовах фінансової децентралізації. До результатів, які мають найбільше практичне значення, належать такі: методичні підходи до модерніза-

ції податково-бюджетного моніторингу та до оцінки стану місцевого розвитку, які впроваджено в діяльність Департаменту фінансів Донецької обласної державної адміністрації (довідка № 01–17/3/–4309 від 07.12.2016 р.); напрями інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації, які були враховані в ході розробки рекомендацій із удосконалення заходів податково-бюджетної політики для потреб територіальних громад та місцевого розвитку Фінансовим управлінням Краматорської міської ради (довідка № 02/16-1443 від 22.11.2016 р.); рекомендації щодо використання принципів краудфандингу як інструменту фінансування проектів місцевого розвитку, які використано ГО «Східноукраїнське патріотичне об'єднання» при реалізації проекту «Сприяння участі громад в добровільному та демократичному процесі децентралізації» (довідка № 13/16 від 01.12.2016 р.). Результати дисертаційної роботи використовуються також у навчальному процесі Донбаської державної машинобудівної академії МОН України при викладанні курсів «Місцеві фінанси» та «Бюджетна система» (довідка від 17.11.2016 № 085–06/84).

**Особистий внесок здобувача.** Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою, в якій представлено авторський підхід до розробки основних положень щодо формування дієвої податково-бюджетної політики місцевого розвитку в умовах фінансової децентралізації в Україні. Із наукових робіт, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї, які отримані в результаті індивідуальних досліджень. Їх зміст конкретизовано в переліку публікацій.

**Апробація результатів дисертації.** Основні положення та результати дисертаційної роботи були оприлюднені на чотирьох міжнародних науково-практичних конференціях: «Dezvoltarea sistemelor sociale i economice într-un mediu competitiv la nivel global» (Кишинев, 2016 р.), «Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності» (Кременчук, 2016, 2015 рр.), «Регіональний розвиток – основа становлення української держави» (Донецьк, 2014 р.).

**Публікації.** Основні положення дисертації висвітлено в 11 наукових працях, із яких сім – статті у наукових фахових виданнях України (у т.ч. дві – у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз); чотири – публікації у матеріалах конференцій. Загальний обсяг публікацій складає 4,8 ум.-друк. арк., з яких особисто автору належить 4,15 ум.-друк. арк.

**Структура й обсяг дисертації.** Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (210 найменувань на 24 сторінках), 14 додатків (на 27 сторінках). Робота містить 8 таблиць та 13 рисунків. Загальний обсяг роботи становить 207 сторінок.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «Теоретичні засади використання інструментів податково-бюджетної політики місцевого розвитку» досліджено сутність, чинники й передумови місцевого розвитку; визначено інструментарій податково-бюджетної політики, його забезпечення в умовах централізації та децентралізації фінансової системи; систематизовано зарубіжний досвід його використання.

Реформа децентралізації має на меті забезпечення місцевого розвитку шляхом створення самодостатніх територіальних громад. Поступові кроки щодо передачі повноважень від центральної влади органам місцевого самоврядування вже відбуваються, в пріоритетах місцевого розвитку – підвищення конкурентоспроможності та зміцнення фінансової самостійності. Аналіз доробку сучасної економічної теорії дозволяє виявити три основних підходи до визначення сутності та передумов місцевого розвитку (рис. 1).

Неокласичні моделі економічного зростання, теорія експортної (економічної) бази, «нова теорія торгівлі», «теорія основного продукту», тощо	Ототожнення місцевого розвитку з економічним зростанням на певній території, його залежність від наявності та якості певних факторів виробництва і спроможності ефективно поєднувати їх в рамках економічної діяльності; вплив економічного зростання на якість життя місцевої громади практично не розглядається, або є похідним від економічного зростання
Інституційна теорія, концепції соціальної економіки та сталого розвитку	Місцевий розвиток – це підвищення якості життя місцевої громади; передумови цього процесу (економічне зростання, дбайливе природокористування, соціальний захист, подолання неоднорідності ресурсного забезпечення, раціоналізація адміністрування та підвищення ефективності діяльності місцевої влади та самоврядування тощо) мають підпорядковане значення
Фіскальний федералізм	Забезпечення місцевого розвитку має здійснюватися в ході розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів в контексті розгляду балансу між наданням суспільних послуг (характеристика якості життя) на певній території та ресурсами для їх виробництва (характеристика факторів виробництва, які сприяють економічному зростанню)

Рис. 1. Теоретичні підходи до розуміння сутності і передумов місцевого розвитку

Узагальнення доробку дає змогу конкретизувати базові проблеми місцевого розвитку: неоднорідність алокації чинників забезпечення економічного зростання та виробництва суспільних благ між територіями; наявність специфічних місцевих потреб у суспільних благах і певного загальнодержавного стандарту їх надання; необхідність одночасного стимулювання самостійності місцевих громад в забезпеченні власного розвитку та гарантуванні відносно однакового рівня якості життя в місцевих громадах в межах певної країни; різний потенціал використання інструментів розв'язання попередніх проблем. З огляду на сказане, формування дієвої фінансової політики забезпечення місцевого розвитку має ґрунтуватися на окресленні чинників та передумов останнього та виборі адекватних інструментів впливу як на самі чинники та передумови, так і на наслідки їх реалізації.

У роботі обґрунтовано, що основні чинники, які впливають на забезпечення місцевого розвитку, доцільно об'єднати в чотири групи: 1) ресурсний чинник (природні ресурси, фінансові ресурси у вигляді інвестицій та доходів підприємств), який характеризує ступінь повноти забезпеченості громади власними ресурсами, раціонального використання земельних ресурсів та покриття витрат по забезпеченню громади суспільними послугами; 2) соціальний чинник (люди як члени територіальної громади та як соціальний капітал), який характеризує трудовий потенціал, здатність отримувати нові знання, адаптуватися до змін зовнішнього середовища, рівень потреб у суспільних благах, рівень взаємної довіри і готовність до докладання спільних зусиль в



розв'язанні проблем громади; 3) управлінський чинник (діяльність державних органів та органів місцевого самоуправління), який відображає спроможність органів управління здійснювати власні та делеговані повноваження, ефективно розпоряджатися наявними ресурсами та мати механізми залучення додаткових фінансових ресурсів із зовнішніх джерел, ступінь довіри членів громади до представників влади та самоврядування, ступінь прозорості їхньої діяльності, 4) чинник місця знаходження (провінційності), який відображає близькість громади до певних центрів (інфраструктури, виробництва тощо), оскільки вона гарантує вищий рівень розвитку виробничої та соціальної інфраструктури в громаді, скорочує витрати на транспортування готової продукції, збільшує кількість потенційних споживачів товарів та послуг, підвищує потенціал отримання висококваліфікованих спеціалістів та ін.

Перетворення цих чинників на реальні рушії розвитку місцевих громад залежить від низки передумов, до числа яких віднесено:

історичні – формування і розвиток територіальної громади, усталення форм власності, організаційно-економічних відносин, характеру розподілу фінансових ресурсів між місцевим та центральним рівнем є продуктом історичного розвитку;

законодавчі – зміни у законодавстві вносять корективи до місцевого розвитку в частині розподілу повноважень, інструментів і фінансових ресурсів з їх реалізації,

геополітичні – вплив східної та західної парадигми економічного розвитку в країні та різна географічна орієнтація в експортній спеціалізації ускладнюють вироблення єдиної стратегії місцевого розвитку для всієї території країни;

фінансово-економічні – неоднорідність та відмінності територій у забезпеченості ресурсами, суспільному поділі праці, обсягах власних фінансових ресурсах визначають конкурентоспроможність громад у виробництві суспільних благ.

Вочевидь, формування інструментарію політики забезпечення місцевого розвитку має виходити з необхідності якнайповнішого залучення наведених чинників у процес створення суспільних благ і стимулювання економічного зростання з урахуванням наявних або перспективних передумов. Однак на практиці використання арсенал у відповідних інструментів є або неможливим у застосуванні (перехоплення контролю за ресурсами), або має межі вичерпності (поєднання громад для акумулювання ресурсів), або стикається з обмеженістю ресурсів власне громади (будь-які інновації, технологічна модернізація, створення сприятливих умов для локалізації виробництва або життя населення потребують значних інвестицій, які недоступні громаді). За цих умов першорядним заходом забезпечення ресурсної спроможності громади, забезпечити економічне зростання, підвищення якості життя населення та відповідальності за ухвалені соціально-економічні рішення виступає адміністративна і фінансова децентралізація, яка має супроводжуватися не тільки оптимізацією розподілу власне фінансових ресурсів між центром та територіями, а що більш важливо – інструментів управління ними.

Найважливішим і найбільш доступним комплексом таких інструментів є податково-бюджетна політика як сукупність управлінських заходів із зміцнення фінансової самостійності територіальних громад за рахунок інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів, перш за все, податкових, та раціоналізації використання бюджетних коштів. Дослідження інструментарію податково-бюджетної політики в контексті забезпечення місцевого розвитку за умов централізації та децентралізації фі-

нансової системи показав, що його доцільно розглядати з позиції деконцентрації, деволюції, делегації (табл. 1). Результати проведеного дослідження показали, що за умов більш децентралізованого типу податково-бюджетної системи (делегації) надається можливість застосовувати ширший діапазон інструментів податково-бюджетної політики та, як наслідок, позитивно впливати на більшу кількість результативних показників місцевого соціально-економічного розвитку: обсяг надання суспільних благ, рівень прибутковості підприємств, фінансову самодостатність, розвиток інфраструктури тощо.

Таблиця 1

### Групування інструментів податково-бюджетної політики за різних типів централізації та децентралізації фінансової системи

Типи децентралізації фінансової системи	Інструменти податково-бюджетної політики	Характеристики місцевого розвитку
<b>Деконцентрація:</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>найвищий ступінь фіскальної централізації;</li> <li>субцентральні органи влади майже не мають незалежних доходів;</li> <li>процес прийняття рішень є централізованим;</li> <li>місцевим органам влади притаманна консультативна та координуюча функції.</li> </ul>	Загальнодержавні податки; трансферти; обмеження в регламентації місцевих видатків і бюджетного процесу.	Розвиток інфраструктури (обмежено); ефективність ринку праці (обмежено); рівень доступності суспільних благ та рівень однорідності їх надання, ступінь вирівнювання економічних показників
<b>Деволюція:</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>центральні органи влади забезпечують податково-бюджетні основи;</li> <li>місцеві органи влади збирають лише місцеві податки в обмеженій кількості;</li> <li>місцеві органи влади отримують міжбюджетні трансферти від центрального уряду;</li> <li>місцеві органи влади мають деякі повноваження по перерозподілу ресурсів у різних секторах.</li> </ul>	Пільги з загальнодержавних податків; розподілені податки; трансферти; місцеві податки; регламентація місцевих видатків і бюджетного процесу	Економічна ефективність (обмежено), розвиток інфраструктури; ефективність ринку праці; рівень доступності суспільних благ та рівень однорідності їх надання, ступінь вирівнювання економічних показників
<b>Делегація:</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>місцеві органи влади мають усю повноту влади по збиранню доходів, які вони поділяють з центральним урядом;</li> <li>центральні органи влади забезпечують орієнтацію за допомогою нормативно-правового забезпечення;</li> <li>місцеві органи влади можуть розробляти свій власний бюджет і розподіляти ресурси між різними секторами.</li> </ul>	Пільги з загальнодержавних податків; місцеві податки; трансферти; місцеві запозичення; самостійність у визначенні місцевих видатків і в бюджетному процесі	Економічна ефективність; інвестиційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця; фінансова самодостатність; розвиток інфраструктури; ефективність ринку праці; рівень однорідності надання суспільних благ, індекс людського розвитку

Результати проведеного дослідження показали, що за умов більш децентралізованого типу фінансової системи (делегації) надається можливість застосовувати ширший діапазон інструментів податково-бюджетної політики та, як наслідок, позитивно впливати на більшу кількість результативних показників місцевого соціально-економічного розвитку, а саме: обсяг надання суспільних благ, рівень прибутковості підприємств, фінансову самодостатність, розвиток інфраструктури тощо.

Систематизацію зарубіжного досвіду було проведено в контексті країн-членів ЄС, США, Канади, Нової Зеландії. Встановлено, що найбільше розповсюдженими інструментами податково-бюджетної політики місцевого розвитку виступають податкові надходження та міжбюджетні трансферти. Поряд із цим показано, що існують і альтернативні інструменти податково-бюджетної політики стимулювання місцевого розвитку у вигляді податкових пільг, зокрема податкових кредитів за умови

участі у краудфандингу (США). У цілому врахування зарубіжного досвіду політики територіального розвитку в умовах децентралізації фінансової системи з використанням відповідних інструментів податково-бюджетної політики дозволить створити сприятливі умови для зміцнення місцевих бюджетів в Україні.

У другому розділі «Аналіз стану та проблеми реалізації податково-бюджетної політики забезпечення місцевого розвитку в Україні» удосконалено методичний підхід до оцінки стану місцевого розвитку, і на його основі проаналізовано стан місцевого розвитку в Україні; здійснено аналіз історико-економічних аспектів і проблем реалізації та інституційного забезпечення податково-бюджетної політики місцевого розвитку в контексті децентралізації фінансової системи України.

У роботі, спираючись на теоретичні положення щодо опису проблем забезпечення місцевого розвитку та групування його чинників, удосконалено методичний підхід до його оцінки, спрямований на виявлення неоднорідності алокації чинників економічного зростання між різними територіями. Його зміст полягає у виборі показників, що відображають вплив певного ресурсного, соціального управлінського чинника та рівня якості життя як узагальнюючої характеристики отримання суспільних благ, та розрахунку параметрів їхньої варіації між територіями. У табл. 2 надано результати розрахунку коефіцієнту варіації обраних показників за даними 2015р.

Таблиця 2

**Результати розрахунків коефіцієнту варіації за обраними показниками соціально-економічного розвитку територій, %**

Коефіцієнт варіації: $V = \frac{\sigma}{\bar{x}} * 100\%$ , де $\sigma = \sqrt{\sigma^2}$ – середнє квадратичне відхилення, $\sigma^2 = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2}{n}$ – дисперсія, де $x_i$ – значення показника, що відображає чинники або результати місцевого розвитку $i$ , $\bar{x}$ – середнє значення показника, $n$ – кількість територій				
Економічні регіони	Ресурсний чинник	Соціальний чинник	Управлінський чинник	Якість життя
	Обсяг інвестицій в основний капітал (на 1 особу)	Доходи населення (на 1 особу)	Міжбюджетні трансферти (на 1 особу)	Середньомісячна номінальна зарплата
Карпатський	41,6	12,1	4,1	7,3
Північно-Західний	32,1	4,7	0,2	5,8
Подільський	18,7	10,5	3,9	6,9
Столичний	90,1	12,4	16,3	14,1
Центральноукраїнський	10,4	0,4	2,4	1,7
Донецький	49,8	19,1	28,4	26,1
Північно-Східний	29,1	5,7	8,4	4,8
Придніпровський	40,2	5,4	0	2,7
Причорноморський	27,5	8,7	5,9	12,9

Через відсутність відкритих статистичних даних місцевого розвитку територіальних громад аналіз виконано на основі показників соціально-економічного розвитку областей, які для наочності згруповано за економічними регіонами.

Результати аналізу показали, що в цілому за регіонами України ступінь неоднорідності за соціальним чинником (крім Донецького регіону) можна вважати незначним. Не є однорідними показники за ознакою ресурсного та управлінського чинників, а розмах варіації є досить високим. Неоднорідність за показником капіта-

льних інвестицій у основний капітал на 1 особу доводить, що в регіонах відсутня чітка інвестиційна політика, а неоднорідність за показником міжбюджетних трансфертів вказує на необхідність інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів.

В історичній ретроспективі використання інструментів податково-бюджетної політики місцевого розвитку в Україні здійснювалося в рамках базових етапів становлення місцевого самоврядування, які можна охарактеризувати у рамках окремих національних моделей, що представлено на рис. 2. Як можна побачити з наведених даних використання інструментів податково-бюджетної політики не відповідало і навіть за сучасних умов продовжує не відповідати потребам забезпечення місцевого розвитку.



Рис. 2. Інструменти податково-бюджетної політики в Україні за етапами становлення місцевого самоврядування

Зокрема, це стосується фінансової автономії місцевого самоврядування, яка, можливо, була найбільшою за часів магдебурзького права. Трансформації бюджетно-податкового забезпечення місцевого розвитку за умов сьогодення йдуть шляхом децентралізації повноважень, однак остання не підкріплюється належним фінансовим забезпеченням у вигляді власних надходжень місцевого бюджету.

Зокрема, аналіз структури дохідної частини місцевих бюджетів показав, що податки і збори є другим за обсягом після міжбюджетних трансфертів джерелом фінансування місцевих потреб в Україні (табл. 3).

## Доходи місцевих бюджетів за їх видами, % до підсумку

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Податкові надходження	41,7	43,1	44,0	42,4	40,3	38,1	41,3	37,7	33,4
Неподаткові надходження	6,0	5,6	5,8	5,5	6,0	5,6	5,5	5,3	6,8
Доходи від операцій з капіталом	4,3	3,3	1,9	1,6	1,0	0,8	0,6	0,5	0,6
Цільові фонди	2,5	1,7	1,1	1,0	0,5	0,3	0,2	0,2	0,1
Офіційні трансферти	45,5	46,3	47,2	49,5	52,3	55,2	52,4	56,4	59,1
Від зарубіжних урядів та міжнародних організацій	0	0	0	0	0	0	0	0	0,03
Всього надходжень	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Разом із тим, їх частка в структурі доходів місцевих бюджетів, попри проголошену реформу децентралізації фінансів, скорочується. Крім того, на відміну від багатьох країн Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), у місцевої влади в Україні немає прав впроваджувати або скасовувати податки, а встановлювати податкові ставки та пільги для місцевих податків вони можуть тільки в чітко визначених межах Податкового кодексу України. Це звужує права та повноваження місцевих органів самоврядування самостійно планувати та розпоряджатися фінансовими ресурсами.

У той же час на рівень місцевих бюджетів припадає лівова частка видатків припадає на фінансування витрат соціальної сфери (понад 85%) (рис. 3).

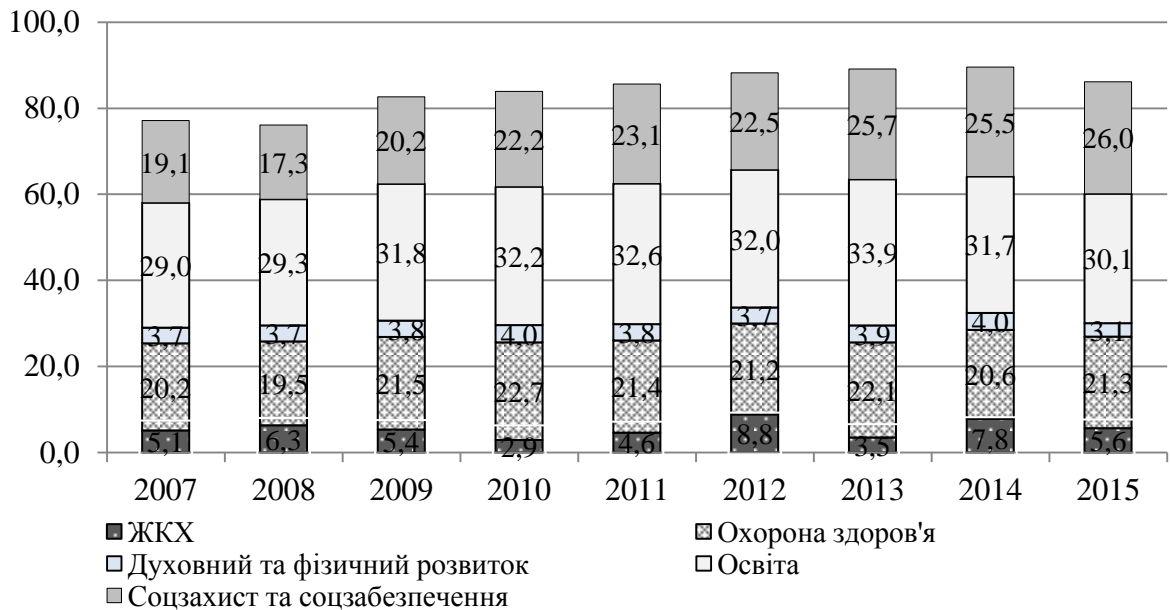


Рис. 3. Суттєві статті видатків місцевих бюджетів в Україні, %

Найбільш значущими статтями фінансування на місцевому рівні є статті освіти, охорони здоров'я, ЖКГ та духовний і фізичний розвиток. Визнаючи соціальну інфраструктуру одним із важливих для забезпечення місцевого розвитку чинників, слід відзначити, що його фінансування наразі здійснюється з використанням медичної та освітньої субвенцій з державного бюджету. Крім того, хоча видатки місцевих бюджетів щороку збільшуються в абсолютному значенні, проте, враховуючи суттєву девальвацію гривні та інфляцію останніх років, таке збільшення видатків не є показником зростання соціальних стандартів та життєвого рівня населення.

Оцінка інституційних змін у реалізації податково-бюджетної політики за умов проголошеного курсу на фінансову децентралізацію дозволяє встановити, що в аспекті реалізації ресурсного чинника: 1) нова система горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій має недоліки в частині фінансового забезпечення бюджетів органів місцевого самоврядування сіл, селищ і міст районного значення; 2) пряма взаємодія бюджетів об'єднаних територіальних громад з Державним бюджетом України не сприяє децентралізації реально з огляду на невпорядкованість питань бюджетного процесу на місцях; 3) часті і несистемні зміни в податково-бюджетному законодавстві не сприяють усталенню інституційного формату реалізації політики місцевого розвитку.

У роботі визначено, що сучасне реформування інституційного забезпечення податково-бюджетної політики України в контексті децентралізації її фінансової системи має бути спрямоване на розв'язання низки проблем, які згруповано за ознаками управлінського та соціального чинників забезпечення місцевого розвитку. До проблем, що пов'язані з управлінням, віднесено неефективний розподіл повноважень між центральними органами влади та управління й органами самоврядування різних рівнів; відсутність (або незначний ступінь) партнерських відносин щодо місцевого розвитку між різними рівнями влади та управління; відсутність законодавчого закріплення прав органів самоврядування на місцях самостійно ініціювати та вирішувати питання місцевого значення. До проблем соціального характеру, віднесено відсутність (або незначний ступінь) участі громадськості у процесі прийняття рішень з місцевого розвитку; участі органів самоврядування місцевого рівня у визначенні їх власних повноважень та обов'язків перед громадськістю щодо місцевого розвитку.

У третьому розділі **«Напрями удосконалення податково-бюджетної політики місцевого розвитку в умовах децентралізації фінансової системи України»** запропоновано систему забезпечення дієвості впливу інструментарію податково-бюджетної політики на місцевий розвиток; обґрунтовано напрями інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів за умов фінансової децентралізації в Україні і сформовано рекомендації з впровадження податково-бюджетного моніторингу як інструменту взаємодії влади, бізнесу та громади.

В роботі обґрунтовано, що розв'язання виявлених проблем реалізації податково-бюджетної політики забезпечення місцевого розвитку в Україні має йти одночасно низкою шляхів, серед яких: балансування повноважень та ресурсного забезпечення місцевого самоврядування, зміцнення фінансової самостійності місцевих бюджетів з одночасним посиленням контролю за ефективністю бюджетних витрат, пошук нових форм взаємодії між владою, місцевим самоврядуванням та громадою в питаннях фінансування проектів місцевого розвитку. Реалізацію окреслених шляхів пропонується здійснювати на основі розробленої системи забезпечення дієвості впливу інструментів податково-бюджетної політики на місцевий розвиток. В основу системи покладено реалізацію напрямів місцевого розвитку за допомогою податково-бюджетних інструментів, у т. ч.: (1) визначення метою місцевого майнового оподаткування ефективно та раціональне використання майна; (2) активне залучення членів громади та бізнесу до участі у розробці напрямів місцевого розвитку, впровадження нових форм фінансування за принципами краудфандингу та компенсація внесених у фінансування соціальних проектів вкладниками коштів через механізм

податкового кредиту; (3) доцільність впровадження систематичного податково-бюджетного моніторингу та оприлюднення його результатів з метою побудови довірчих відносин між владою та бізнесом (рис. 4).

За умов нестачі власних доходів місцевих бюджетів та задля активізації членів громад у суспільному житті громади й сприянні соціально-економічному місцевому зростанню одним з основних напрямів інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів в Україні запропоновано залучення членів територіальної громади та бізнесу до фінансування суспільних товарів чи послуг шляхом впровадження нової форми фінансування на основі принципів краудфандингу.

Головна мета: підвищення якості життя в місцевій громаді на основі більш раціонального формування і результативного використання її ресурсів		
<b>Чинники забезпечення розвитку</b>	<b>Напрями забезпечення розвитку</b>	<b>Інструменти податково-бюджетної політики</b>
Ресурсний	Збереження та/або збільшення, ефективне та раціональне використання ресурсів громади, створення робочих місць	Трансформація оподаткування майна
Соціальний	Активне залучення членів громади та бізнесу до участі у розробці напрямів місцевого розвитку та формування місцевого бюджету, впровадження нових форм фінансування за принципами краудфандингу, стимулювання МСБ	Застосування податкового кредиту за ПДФО (для фізичних осіб) та податку на прибуток (для юридичних осіб) в розмірі внеску коштів на проекти місцевого розвитку за принципами краудфандингу
Управлінський	Чітке розмежування повноважень та фінансових ресурсів, посилення контролю за бюджетними витратами	Зміни до Бюджетного кодексу України та адміністративна реформа, впровадження податково-бюджетного моніторингу з оприлюдненням його результатів
Місце розташування	Створення або використання переваг місця розташування	Формування бюджетів розвитку для найбільш відсталих громад у відповідності до переваг місця розташування

Рис. 4. Система забезпечення дієвості податково-бюджетної політики місцевого розвитку в Україні

За умов нестачі власних доходів місцевих бюджетів та задля активізації членів територіальних громад і бізнесу у суспільному житті й сприянні соціально-економічному місцевому зростанню запропоновано фінансування суспільних товарів чи послуг шляхом впровадження принципів краудфандингу. Вказана форма, на відміну від інших, наприклад, державно-приватного партнерства, має такі переваги: 1) співробітництво між місцевими органами влади та населенням; 2) можливість планування та реалізації короткострокових соціальних проектів. Шляхом постійного ведення діалогу з громадою, пропонується спільне (органами місцевого самоврядування та потенційними вкладниками) визначення значимих для них соціальних про-

ектів. Досвід зарубіжних країн показує, що такими проектами можуть бути: побудова пішохідного переходу, закладка парку або газону перед школою. Після оцінки можливостей залучення фінансових ресурсів від фізичних (члени громади) та юридичних (представники бізнесу) осіб на принципах краудфандингу формуватиметься фонд для фінансування певних соціальних проектів. Через низький рівень доходів громадян та з метою стимулювання зацікавленості членів громади у місцевому розвитку й відшкодування вкладених коштів пропонується застосування податкових пільг у вигляді податкового кредиту на ПДФО (для фізичних осіб) та на податок з прибутку (для юридичних осіб) в розмірі внесених коштів вкладників.

До інших напрямів інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації віднесено визначення метою оподаткування землі та нерухомості раціональне використання таких об'єктів; ретельний підхід до визначення об'єктів оподаткування та бази оподаткування нерухомості (перевірка їхньої наявності та відповідних характеристик у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно); проведення адміністративної та роз'яснювальної роботи щодо аргументації надходжень суми ПДФО до бюджетів органів місцевого самоврядування сіл, селищ і міст районного значення; стимулювання зацікавленості бізнесу для створення нових робочих місць, як потенціалу для збільшення податкових надходжень із ПДФО.

Реалізація цих напрямів інтенсифікації надходжень до бюджету потребує відкритості та прозорості у звітуванні щодо формування та витрачання місцевих коштів (за принципами електронного уряду). Саме такі дії дозволять поступово збільшити довіру громадян, окреслити розміри та ступінь відповідальності місцевих органів влади та зменшити монополію центральних органів влади у прийнятті фінансових рішень.

Наразі в Україні існують два паралельні напрями моніторингу, що характеризують у динаміці стан податково-бюджетної системи України на державному та місцевому рівнях (виконання бюджетів) та соціально-економічного стану регіонів. Проте для визначення напрямів місцевого розвитку необхідним інструментом є податково-бюджетний моніторинг сукупності результируючих показників, програм і проектів стратегій, думки громадської спільноти. У сучасних умовах дигіталізації (*digitalisation*) економіки доцільним також представляється впровадження електронного уряду усіх рівнів. Дослідження проблем податково-бюджетного моніторингу показало, що він має базуватися на міжнародних стандартах бюджетної звітності та рекомендаціях щодо оптимальної практики забезпечення прозорості бюджету. Визначено, що наразі податково-бюджетний моніторинг характеризується певними недоліками, а саме дефіцитом інформації про передумови формування статей бюджету, планування та виконання місцевого бюджету в контексті забезпечення соціально-економічного місцевого розвитку.

Визначено, що податково-бюджетний моніторинг має базуватися на міжнародних стандартах бюджетної звітності та рекомендаціях щодо оптимальної практики забезпечення прозорості бюджету, а саме. відкриття публічного доступу до інформації, яка описує процес планування та виконання місцевого бюджету в контексті забезпечення місцевого розвитку; основними показниками, які повинні бути оприлюднені та своєчасно оновлені, мають бути такі: запланований обсяг бюджетних коштів на заходи соціально-економічного розвитку, обсяг надходжень до місцевого



бюджету в розрізі власних, запозичених коштів та міжбюджетних трансфертів, обсяг видатків місцевого бюджету за функціональними статтями, обсяг видатків місцевого бюджету за економічними статтями, обсяг бюджетних коштів на депозитному рахунку тощо;

адаптацію податково-бюджетного моніторингу до вимог бізнесу та громади, що передбачає проведення опитувань про пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку регіону на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу; в якості основного інструменту проведення такого моніторингу пропонується застосування шкали Лайкерта (визначення ступеня згоди або незгоди із заданим твердженням).

Розроблені рекомендації мають на меті побудову довірливих відносин між громадою, бізнесом та владою на засадах прозорості визначення довго- та короткострокових пріоритетів місцевого розвитку та виконання місцевих бюджетів. Також вони сприятимуть підвищенню економічного добробуту та якості життя, стимулюванню місцевого розвитку та розподілу обов'язків між центральними та місцевими органами влади, ефективному фінансуванню місцевих суспільних благ.

## ВИСНОВКИ

Основний науковий результат дисертаційної роботи полягає у вирішенні актуального наукового завдання формування ефективної податково-бюджетної політики місцевого розвитку в умовах фінансової децентралізації. Отримані висновки і рекомендації полягають у наступному.

1. Аналіз теоретичних підходів до забезпечення місцевого розвитку дозволив виділити базові проблеми забезпечення місцевого розвитку: неоднорідність алокації чинників забезпечення економічного зростання та виробництва суспільних благ між територіями; наявність одночасно специфічних місцевих потреб у суспільних благах і певного загальнодержавного стандарту їх надання; необхідність одночасного стимулювання самостійності місцевих громад в забезпеченні власного розвитку та гарантування відносно однакового рівня якості життя в місцевих громадах у межах певної країни; різний потенціал використання інструментів розв'язання попередніх проблем. Чинники забезпечення місцевого розвитку об'єднані у чотири групи: ресурсні, соціальні, управлінські чинники та чинник місцезнаходження. Їх реалізація в якості рушійної сили місцевого розвитку залежить від законодавчих, історичних, геополітичних та фінансово-економічних передумов. Доведено, що найбільш дієвим комплексом інструментів політики забезпечення місцевого розвитку виступає адміністративна і фінансова децентралізація, яка має супроводжуватися не тільки оптимізацією розподілу власно фінансових ресурсів між центром та територіями, а що більш важливо – інструментів, які складають зміст податково-бюджетної політики і спрямовані на управління місцевими фінансовими ресурсами.

2. Інструменти податково-бюджетної політики проаналізовано з точки зору їхнього використання в умовах централізації та децентралізації фінансової системи. Визначення їхнього впливу на забезпечення місцевого розвитку в контексті економічної ефективності регіону, його інвестиційного розвитку та зовнішньо-економічної співпраці, фінансової самодостатності, ефективності ринку праці, розвитку інфраструктури дозволило намітити вектори, за якими запропоновано напрями інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів в умовах децентралізації в Україні. Уза-

гальнення зарубіжного досвіду дозволило дійти висновку про можливість застосування альтернативних інструментів податково-бюджетної політики місцевого розвитку у вигляді податкових пільг, зокрема податкових кредитів за умови участі у краудфандингу, з адаптацією їх до вітчизняних реалій. Такий досвід в соціально-економічних умовах України доцільно вдосконалити, пов'язавши систему бюджетування, що застосовується у міжнародній практиці та орієнтована на кінцевий результат зі стратегічними напрямками місцевого розвитку.

3. Обґрунтовано методичний підхід до оцінки місцевого розвитку в умовах фінансової децентралізації, метою якого є визначення напрямів соціально-економічного розвитку регіонів, напрямів інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів, в тому числі шляхом використання податково-бюджетних інструментів. Цей підхід враховує чинники забезпечення місцевого розвитку та ґрунтується на розрахунку показників варіації параметрів. Його апробація показала, що ступінь неоднорідності економічних регіонів України за соціальним чинником незначний, однак показники варіації за ознакою ресурсного та управлінського чинників є неоднорідними. Неоднорідність за показником капітальних інвестицій у основний капітал доводить, що в регіонах відсутня чітка інвестиційна політика, а неоднорідність за показником міжбюджетних трансфертів вказує на необхідність інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів.

4. Аналіз еволюції механізмів реалізації податково-бюджетної політики місцевого розвитку в Україні показав, що використання її інструментів здійснювалося в рамках базових етапів становлення місцевого самоврядування. В результаті аналізу стану податково-бюджетної політики в період проведення реформи децентралізації встановлено: наявність значних змін у бюджетному законодавстві; недоліки в частині фінансового забезпечення бюджетів органів місцевого самоврядування; пряму взаємодію бюджетів об'єднаних територіальних громад з Державним бюджетом України, що суперечить принципам фіскального федералізму. Визначено, що проблемами інституційного забезпечення податково-бюджетної політики місцевого розвитку в Україні є: за ознаками управлінського чинника (проблеми ефективного розподілу повноважень між центральними органами влади та управління й органами самоврядування різних рівнів; посилення партнерських відносин щодо місцевого розвитку між різними рівнями влади та управління; законодавче закріплення права органів самоврядування на місцях ініціювати та вирішувати питання місцевого значення) та соціального чинника (сприяння наближенню процесу прийняття рішень з місцевого розвитку до громадськості; участі органів самоврядування місцевого рівня у визначенні їх власних повноважень та обов'язків перед громадськістю щодо місцевого розвитку).

5. Розроблено систему забезпечення дієвості впливу інструментів податково-бюджетної політики на місцевий розвиток, яка враховує чинники забезпечення місцевого розвитку та спрямована на пошук органами місцевого самоврядування самостійних рішень щодо фінансування проектів місцевого розвитку та застосування інструментів податково-бюджетної політики. До числа останніх належать визначення чіткої мети місцевого оподаткування, активне залучення членів територіальної громади та бізнесу до участі у розробці напрямів місцевого розвитку та формуванні місцевого бюджету та впровадження систематичного податково-бюджетного моніторингу й оприлюднення його результатів.

6. Запропоновано напрями інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації, що охоплюють ресурсні, соціальні, управлінські чинники та стосуються оподаткування землі і нерухомості (занесення всіх об'єктів оподаткування до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, їхнє раціональне використання), доходів (закріплення частки надходжень з ПДФО за бюджетами органів місцевого самоврядування сіл, селищ і міст районного значення) та податкових пільг (надання податкового кредиту учасникам фінансування проектів місцевого розвитку за принципами краудфандингу). Реалізація цих напрямів дозволить розширити самостійність територіальних громад у формуванні ресурсів, необхідних для реалізації функцій органів місцевого самоврядування і мати контроль над дохідною та видатковою складовими відповідних місцевих бюджетів.

7. Визначено, що основним недоліком діючої системи податково-бюджетного моніторингу є дефіцит інформації про передумови формування доходних та видаткових статей бюджету, планування та реалізації місцевого бюджету в контексті забезпечення соціально-економічного місцевого розвитку. Виходячи з цього, було розроблено рекомендації по удосконаленню податково-бюджетного моніторингу як інструменту взаємодії населення, бізнесу та влади в питаннях забезпечення місцевого розвитку. Такі рекомендації базуються на відкритті публічного доступу до інформації, яка описує процес планування та виконання місцевого бюджету в контексті забезпечення місцевого розвитку, на адаптації податково-бюджетного моніторингу до вимог населення та бізнесу, та спрямовані на побудову довірливих відносин між населенням, бізнесом та владою на засадах прозорості визначення довго- та короткострокових пріоритетів місцевого розвитку та виконання місцевих бюджетів.

8. В цілому слід визначити, що врахування запропонованих положень з формування та реалізації податково-бюджетної політики, побудованої на засадах справедливого розподілу фінансових ресурсів, збалансованого розвитку галузей, сприяння зайнятості, розвитку інновацій та прозорості у відносинах між центральними, місцевими органами влади та бізнесом і членами територіальних громад є необхідною умовою реалізації реформи децентралізації в Україні.

## СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

### *Статті у наукових фахових виданнях*

1. Луценко В. І. Проблеми інституційного забезпечення податково-бюджетної політики місцевого розвитку в контексті децентралізації фінансової системи України / В. І. Луценко // Інституціональний вектор економічного розвитку / Institutional vector of economic development : зб. наук. праць МІДМУ «КПУ». – Мелітополь : МІДМУ «КПУ», 2016. – Вип. 9(2). – С. 65 – 72 (0,65 ум.-друк. арк.).

2. Луценко В. І. Систематизація зарубіжного досвіду використання інструментів податково-бюджетної політики місцевого розвитку / В. І. Луценко // Молодий вчений : науковий журнал<sup>1</sup>. – Херсон : ТОВ Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Вип. 12 (27). – С. 198 – 204 (0,78 ум. друк. арк.).

3. Рекова Н. Ю. Передумови формування власних податкових і неподаткових надходжень, а також джерел та резервів формування доходів місцевих бюджетів / Н. Ю. Рекова, В. І. Луценко // Інституціональний вектор економічного розвитку /

<sup>1</sup> Включений в базу даних Російського індексу наукового цитування (РІНЦ), входить до міжнародних наукометричних баз: Scholar Google, OAJI, Cite Factor, Research Bible, Index Copernicus

Institutional vector of economic development : зб. наук. праць МІДМУ «КПУ». – Мелітополь : МІДМУ «КПУ», 2015. – Вип. 8(2). – С. 110 – 119 (0,56 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено основні передумови формування власних податкових і неподаткових надходжень, а також джерел та резервів формування доходів місцевих бюджетів (0,28 ум.-друк. арк.)*

4. Рекова Н. Ю. Напрями реформування податкового регулювання МСБ в умовах європейської інтеграції / Н. Ю. Рекова, В. І. Луценко // Вісник Східноукраїнського університету імені Володимира Даля: наук. журн. – Сєверодонецьк: СХУ ім. В. Даля, 2015. – № 6(223). – С. 129 – 133 (0,59 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок: запропоновано економіко-математичний підхід щодо фінансового регулювання малого і середнього бізнесу в Україні, що забезпечить збалансованість податкових надходжень до бюджету (0,30 ум.-друк. арк.)*

5. Луценко В. І. Історико-економічний аналіз використання інструментів податково-бюджетної політики місцевого розвитку в контексті децентралізації фінансової системи України [Електронний ресурс] / В. І. Луценко // Ефективна економіка<sup>2</sup>. – 2014. – № 9. – Режим доступу до журналу : [www.economy.nauka.com.ua](http://www.economy.nauka.com.ua) (0,73 ум.-друк. арк.).

6. Луценко В. І. Методичні підходи до реалізації податково-бюджетної політики місцевого розвитку України в умовах децентралізації / В. І. Луценко // Розвиток економічних методів управління національною економікою та економікою підприємства: зб. наук. праць Дон. держ. ун-ту управління. – Донецьк: ДонДУУ, 2014. – Т. XV. – С. 189 – 198. – (серія «Економіка»; вип. 282) (0,52 ум.-друк. арк.).

7. Луценко В. І. Чинники та передумови місцевого розвитку в контексті розвитку теоретичних основ оподаткування / В. І. Луценко // Розвиток економічних методів управління національною економікою та економікою підприємства: зб. наук. праць Дон. держ. ун-ту управління. – Донецьк: ДонДУУ, 2013. – Т. XIV. – С. 136 – 142. – (серія «Економіка»; вип. 259) (0,59 ум.-друк. арк.).

#### *Матеріали наукових конференцій*

8. Луценко В. І. Напрями інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації в Україні / В. І. Луценко // Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності: матер. IV Міжн. наук.-практ. конф. (1-2 груд. 2016 р., м. Кременчук). – Кременчук: КрНУ ім. М. Остроградського, 2016. – С. 519 – 521 (0,10 ум.-друк. арк.).

9. Чистюхіна Ю. А. Застосування методів податкової амортизації з метою підвищення інвестиційного розвитку / Ю. А. Чистюхіна, В. І. Луценко // Dezvoltarea sistemelor sociale și economice într-un mediu competitiv la nivel global: tez. conf. științ. internaț. (26 Februarie 2016, Chișinău). – Chișinău : Universitate din Stat din Moldova, 2016. – Partea a doua. – P. 277 – 278 (0,12 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок: обґрунтовано податкові важелі інвестиційного розвитку (0,06 ум.-друк. арк.)*

10. Мельник С. В. Податкові важелі розвитку національної економіки / С. В. Мельник, В. І. Луценко // Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності: матер. III Міжнар. наук. – практич. конф. (10-12 груд. 2015 р., м. Кременчук). – Кременчук: КрНУ ім. М. Остроградського, 2015. – С. 94 (0,04 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок: визначено роль податкових важелів в регулюванні економічного розвитку (0,02 ум.-друк. арк.)*

<sup>2</sup>Включено до міжнародних наукометричних баз даних: Google Scholar, Index Copernicus.

11. Луценко В. І. Фінансове забезпечення місцевого розвитку: чинники та передумови / В. І. Луценко // Регіональний розвиток – основа становлення української держави : матер. III Міжн. наук.-практ. конф. (3-4 квіт. 2014 р., м. Донецьк) – Донецьк : ДонДУУ, 2014. – С. 110 – 112 (0,12 ум.-друк. арк.).

### АНОТАЦІЯ

**Луценко В. І. Податково-бюджетна політика місцевого розвитку в умовах децентралізації фінансової системи України.** – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Донбаська державна машинобудівна академія Міністерства освіти і науки України, Краматорськ, 2017.

Дисертацію присвячено розв’язанню актуального наукового завдання удосконалення інструментарію податково-бюджетної політики забезпечення місцевого розвитку за умов фінансової децентралізації.

У роботі досліджено сутність, чинники й передумови забезпечення місцевого розвитку, згруповано інструментарій податково-бюджетної політики у забезпеченні місцевого розвитку за умов централізації та децентралізації фінансової системи і вивчено зарубіжний досвід його використання. Для оцінки територіальних потреб у використанні податково-бюджетного інструментарію стимулювання місцевого розвитку в роботі удосконалено методичний підхід до оцінки його стану і апробовано на прикладі різних економічних регіонів України. Розглянуто історико-економічні аспекти використання інструментів податково-бюджетної політики для цілей місцевого розвитку, виконано аналіз її стану та визначено проблеми її інституційного забезпечення. Розроблено систему забезпечення дієвості впливу податково-бюджетних інструментів на місцевий розвиток, надано рекомендації щодо інтенсифікації формування власних надходжень місцевих бюджетів в умовах децентралізації в Україні та запропоновано рекомендації з удосконалення податково-бюджетного моніторингу як інструменту взаємодії влади, бізнесу та громади.

**Ключові слова:** *податково-бюджетна політика, місцевий розвиток, фінансова децентралізація, податково-бюджетні інструменти, місцеві бюджети.*

### АННОТАЦИЯ

**Луценко В. И. Налогово-бюджетная политика местного развития в условиях децентрализации финансовой системы Украины.** – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Донбасская государственная машиностроительная академия Министерства образования и науки Украины, Краматорск, 2017.

В диссертации показано, что существующая в настоящее время система распределения налогово-бюджетных полномочий характеризуется их значительной централизацией на государственном уровне; в последние годы в Украине началась реформа децентрализации, в значительной мере охватив сферу налогово-бюджетной политики государства. В этих условиях возросла значимость вопросов, связанных с определением факторов, предпосылок и эффективных инструментов налогово-бюджетной политики для обеспечения местного развития.

В работе доказано, что ресурсный, социальный, управленческий факторы и фактор местонахождения непосредственно влияют на обеспечение местного развития, состояние и развитие территориальной общины и бизнеса. Выделены законодательные, исторические, геополитические и экономические предпосылки обеспечения местного развития. Установлено, что изменения в направлениях геополитики и законодательстве вносят коррективы в местное развитие. Вследствие влияния восточной и западной парадигмы экономического развития в стране, неоднородности и различия регионов в обеспеченности ресурсами, разделении труда, структуре хозяйства и т.п. выработать единую стратегию местного развития для всей территории страны довольно сложно. Поэтому выбранный Украиной путь к децентрализации полномочий и ресурсов является наиболее приемлемым.

Выполнен анализ инструментов налогово-бюджетной политики с точки зрения их использования в условиях централизации и децентрализации финансовой системы. Обобщение зарубежного опыта формирования налогово-бюджетной политики местного развития позволило прийти к выводу о возможности его адаптации к отечественным реалиям.

Показано, что разработанный методический подход к оценке местного развития направлен на выявление скрытых резервов регионов и на интенсификацию формирования собственных поступлений местных бюджетов. В его основу положена систематизация показателей социально-экономического развития по факторам его обеспечения и расчет показателей вариации параметров по регионам.

Обосновано, что для формирования сбалансированной и эффективной финансовой системы местного развития в Украине необходимо формирование институциональной среды, способствующей созданию демократического, децентрализованного государства с социально ориентированной рыночной экономикой.

Разработана система обеспечения действенности влияния инструментов налогово-бюджетной политики на местное развитие, в основу которой положено определение четкой цели местного налогообложения, активное привлечение членов территориальной громады и бизнеса к участию в разработке ее направлений, формирование местного бюджета, внедрение систематического налогово-бюджетного мониторинга и обнародование его результатов.

Предложены направления интенсификации формирования собственных поступлений местных бюджетов в условиях финансовой децентрализации. Обосновано, что они позволят расширить самостоятельность территориальных общин в формировании ресурсов, необходимых для реализации функций органов местного самоуправления, и наладить доверительные отношения между местной властью, бизнесом и членами территориальной общины.

Предложенный методический подход к модернизации мониторинга региональных стратегий развития учитывает необходимость внедрения налогово-бюджетного мониторинга на местном уровне, что поспособствует повышению экономического благосостояния и качества жизни, стимулированию местного развития и распределению обязанностей между центральными и местными органами власти, эффективному финансированию местных общественных благ.

Установлено, що формування податково-бюджетної політики на основі справедливого розподілення фінансових ресурсів, сбалансованого розвитку галузей національної економіки, содействия зайнятості, розвитку інновацій і прозорості в відносинах між центральними, місцевими органами влади, бізнесом і членами територіальних общин являється необхідним умовою реалізації реформи децентралізації в Україні.

*Ключевые слова:* податково-бюджетна політика, місцеве розвиток, фінансова децентралізація, податково-бюджетні інструменти, місцеві бюджети.

## SUMMARY

**Lutsenko V. I. Tax and Budgetary Policy of Local Development in Conditions of Decentralization of Ukrainian Financial System. – As a Manuscript.**

The thesis for obtaining the Degree of Candidate of Economics in the specialty 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – Donbas State Engineering Academy of Ministry of Education and Science of Ukraine, Kramatorsk, 2017.

The thesis are devoted to the solution of an actual scientific task of improvement of tools of the tax and budgetary policy an support of local development in the conditions of financial decentralization.

The essence, factors and prerequisites of ensuring local development are investigated in the thesis; tools of the tax and budgetary policy in ensuring local development are grouped on the basis of types centralization and decentralization of a financial system as well as foreign experience of its application is investigated. Methodical approach to estimation of local development as a prerequisite of assessment of territorial needs for use of tax and budgetary instruments of stimulation of local development is improved. It is approved on the example of various economic regions of Ukraine. The historical and economic aspects of the use of fiscal tools for the purposes of local development in Ukraine are analyzed and the problems of Ukrainian fiscal policy at local level as well as problems of its institutional support are identified. A system of fiscal instruments has been elaborated to ensure the effectiveness of their impact onto local development, recommendations on the intensification of the formation of local budgets own revenues and recommendations concerning improvement of tax and budgetary monitoring are developed according to conditions of financial decentralization in Ukraine.

*Keywords:* tax and budgetary policy, local development, financial decentralization, tax and budgetary instruments, local budgets.

Підписано до друку 26.05.2017. Формат 60x84/16. Ум.друк. арк. 0,9.

Обл.-вид. 0,9. Друк лазерний. Зам. № 815. Накл. 100 пр.

Видавець і виготівник

Донбаська державна машинобудівна академія

84313, м. Краматорськ, вул. Академічна, 72.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК №1633 від 24.12.2003